

A Bizottság összegzi a jelölt szolgálati helyéről, intézményéből érkező véleményeket lelkipásztori alkalmasságáról.

Az írásbeli anyag benyújtása egy időben történik a vizsgára való írásbeli jelentkezéssel a Zsinati Lelkészképesítő Bizottság, vagy az általa kijelölt lelkészképző kar által kijelölt határidőig.

A COETUS THEOLOGORUM felhívása a teológiai oktatás tárgyában

A teológiai tanárok munkaközössége, a Coetus Theologorum tisztelettel ajánlja a Generális Konventnek és a tagedházak zsinatainak az alábbiakat:

- ismerjék el és támogassák erkölcsileg az állami egyetemeken működő, teológiai képzést nyújtó intézményeket, mint amelyek az evangélium ügyét és az egyház érdekét szolgálják;
- segítsék az állami egyetemeken működő református felsőoktatási intézmények egyházi integrációját és szorgalmazzák az egyházi fenntartású intézmények szakmai együttműködésének erősödését az állami felsőoktatási intézményekkel;
- rendezzék ezen intézmények lelkész-jellegű tanárainak, diákjainak és végzős hallgatóinak egyházi jogállását;
- tegyék lehetővé, hogy közös megegyezés alapján jogi szabályozást nyerjen valamennyi felsőoktatási (egyházi és nem egyházi fenntartással működő) intézmény kapcsolatrendszere (átvihető kreditpontok, áthallgatások tekintetében stb.)
- törvényi szabályzással tegyék lehetővé az akkreditált állami egyetemeken szerzett kreditpontok beszámítását a lelkészképző intézményekben és fordítva.

Debrecen, 2008. július 4.

Zsengellér József
Pápa

Előadások

Teológia az egyházban – gyülekezeti teológia

Legutóbb a teológia, teológiai munka témájában 2002-ben a THÉMA egyesület bekezdő konferenciáján beszéltem, mely előadás megjelent a THÉMA 2002/2–3 öszszevont számában. Az akkori cím így hangzott: „Teológiai munka a jövő egyházában.”¹ Bár úgy tűnik, hat év nem nagy idő, mégis akkortájt született gyermekem, Zoltán mára már iskoláskorú lett. Életének új szakasza előtt áll. De mi úgy döntöttünk, hogy még kicsit játékos, maradjon az óvodában. Az előadásomban akkor elhangzottak, mint a teológia művelésének lehetséges mechanizmusa, jóllehet sürgető volt, nem indult be. Maga a teologizálás egyházunkban azóta sem működik, nem lett iskolaérett, marad ott, ahol volt. Vagyis inkább úgy fogalmaznék, hogy marad ott, ahol nem volt, ahol nincs. Mi döntöttünk úgy, hogy ott maradjon?!

¹ Zsengellér József: „Teológiai munka a jövő egyházában”, *THÉMA* 2002/3–4. 24–29.

2002-ben felvetett mechanizmus elméletemet most is fenntartom, és mai témáink bevezető összefoglalásaként és saját témám kifejtésének megalapozásaként szeretném röviden ismertetni. Öt lépésben képzelem el az egyházon belül a teológiai munka folyamatát:

I. A teológiai kérdések megjelenése

Miről beszéljünk? Három, egymással párhuzamos lehetőségét és egyben szükségét látom a teológiai kérdések megjelenésének:

1. Egy teológiai kérdés megjelenhet spontán felvetés alapján. Valaki – legyen az teológus vagy egyszerű gyülekezeti tag – előhozakodhat egy-egy olyan teológiai problémával, ami megtárgyalásra érdemes. Ma talán ez az egyik legkevésbé gyakorolt formája teologizálásunknak.

2. Egy teológiai kérdés adódhat valamiféle aktuális probléma kapcsán. Legyen az egyházfegyelmi vagy egyházpolitikai kérdés, vagy akár a napi politikában megjelenő aktuális, a társadalmat is érintő dilemma. Olyan, amiben meg kell nyilatkoznia az egyháznak. Ez a lehetőség tehát abban különbözik markánsan a spontán felvetéstől, hogy a szükség hozza elő. Ma ez az egyházban folyó teológiai élet egyetlen, a lehető legtöbb esetben mégis elkerült formája. Ez alatt azt értem, hogy bár adódnak olyan teológiai kérdések, melyek esetében a nevezett egyházfegyelmi, egyházpolitikai vagy éppen társadalmi szükségszerűség rákényszerítené az egyházat a teológiai megnyilatkozásra, az egyház ezt igyekszik elkerülni. A három felvetés közül azonban talán ez a legkevésbé ideális – éppen kényszerűsége miatt.

3. A harmadik lehetőség pedig az, hogy tudatos kérdésfelvetés eredményeként jelenjék meg egy-egy teológiai téma. Ez lenne a legfontosabb és legideálisabb formája a teológiai beszéd elindulásának.

II. A felvetett teológiai kérdések megtárgyalásának előkészítése

Ha a kérdésfelvetés nem jut tovább önmagán, akkor teologizálásunk hamvába holt lesz. Vagyis a kérdésfelvetéseknek el kell jutniuk az egyházi teologizálás legfelsőbb fórumához, a zsinathoz. A zsinat mint az egyház tanító hivatala lenne hivatva arra, hogy a felvetett témákat most már ne spontán módon, hanem gondos előkészítés révén juttassa el az egyházi nyilvánossághoz. Az előkészítéshez elengedhetetlenek látom teológiai munkacsoportok létrehozását. Több ilyen munkacsoportra lenne szükség, mely lehet egy-egy teológiai karon is, de ez nem szükségszerű. Minél több ilyen munkacsoport jön létre, annál aktívabb lesz a szakszerű teológiai feldolgozás az egyházon belül. A munkacsoportok feladata tehát a felvetődő teológiai kérdések, problémák egyházi vitára alkalmassá tétele, a választási lehetőségek megfogalmazása és azok teológiai hátterének megalapozása, valamint következményeinek láttatása.

III. Az előkészített anyag széleskörű megvitatása

Ezek az anyagok ismét a zsinathoz kerülnek, mely most már a harmadik fázisba lépteti a teológiai beszédet, és széleskörű megvitatásra bocsátja az aktuális kérdést. Ennek el kell jutnia minden gyülekezetbe, ahol akár a gyülekezet nagyobb nyilvánosságában, de a presbitériumokban mindenképpen meg kell tárgyalni azokat. Mivel nem odavetett, a gyülekezetekben, illetve a presbitériumokban ülők számára érthetetlen

módon megfogalmazott, hanem gondosan és tudatosan előkészített anyagokról lenne szó, valóban hozzá tudna szólni mindenki a kérdéshez. Így venne részt a legszélesebb egyházi közönség, közösség a teologizálásban, így alakulhatna ki valódi teológiai közbeszéd.

IV. Összegzés és végső szövegezés

A gyülekezetekben megfogalmazott gondolatok továbbmennének a teológiákra, ahol elvben a legmagasabban kvalifikált szakteológusok ülnek, és ők is megvitatnák az aktuális kérdéseket. Ők adnák meg a végső szövegezéseket, a választási lehetőségekkel járó következmények pontos meghatározását, az egyes megfogalmazott mondatok tételes teológiai alátámasztását. Ez a kielérett anyag jutna tovább a zsinatra.

V. Elfogadás, kodifikálás

A zsinaton ülők, akik a folyamat egyes fázisaiban, különböző egyházban betöltött szerepük szerint már részt vettek a kérdés megvitatásában, ismert problémaként kezelve tudnának róla megalapozott döntést hozni. Ebben a folyamatban és ekkor töltené be a gyülekezetek által megválasztott zsinat a *szűn hodosz* igazi feladatát, megállapíthatná az egyház tanait.

Felvetődhet a kérdés, hogy nem túl bürokratikus, nem túl nehézkes egy ilyen mechanizmus? Nem áll-e fenn annak a veszélye, hogy kiiktatva egyes lépcsőket, az egyház nyilvánossága nélkül születnek meg teológiai döntések? Jogosak ezek a félelmek, de csak nézzünk szét: ma éppen ez történik. Ha valahol felvetődik egy megkerülhetetlen probléma, elvész a zsinati bürokráciában, illetve ha mégis határozatszerűség fogalmazódik meg belőle – lásd a drogkérdést 8–9 évvel ezelőtt –, ahhoz az egyház tagjainak vajmi kevés beleszólása vagy köze van. Vagyis válaszom saját második ellenvetésemre az, hogy amennyiben kiépülne egy ilyen rendszer, az éppen ezt a problémát orvosolná. Ami pedig a lassúságot vagy nehézkességet illeti, egyrészt a tegnapi véleményemet tudom ismét előhozni: nem hajt bennünket a tatár, mi az *ólamban* élünk. Másrészt, ha eddig nem jutottunk előbbre ezen a téren, akkor minden előrelépés, még ha lassú is, óriási haladásnak számít. Harmadrészt pedig ahhoz, hogy megfelelően átgondolt, mindenki számára ismert és elismert döntések születessenek, ahhoz szükséges a nyilvánossággal való ilyen mértékű kapcsolatteremtés. Volt már példa arra, hogy a zsinat kiküldött a presbitériumoknak véleményezésre egy adott témát, ami szinte a fenti mechanizmus részbeni megvalósulását jelentette volna. Csakhogy a presbitériumok egy-két hetes határidőt kaptak a döntés meghozatalára. És ez még a kisebbik baj; a nagyobbik az, hogy a zsinati határozattervezet, vagyis az, amit maga a testület később megtárgyalt, már ekkor készen volt, következésképpen valójában senki nem volt kíváncsi a presbitériumok véleményére. És mindezt időhiánnyal indokolták. Nincs mit elsietni. Ha eddig nem volt sürgős, most nem kellene időhiányra hivatkozva megkerülni az említett lépcsőfokok bármelyikét.

E teológiai munka mechanizmus egyik fontos elemeként, színtereként jelent meg a gyülekezet. Amennyiben Juhász Tamás definíciójával élünk, hogy az egyház szerkezete a „gyülekezetektől le egészen a zsinatig”, akkor találjuk meg, nem csupán az egyház lényegének, de jövőbeni létezésének a kulcsát. Mert az egyház a gyülekezetekben él. Idézett cikkem alaptézisét így fogalmaztam meg: „Ahol egyház van, ott van teológia, azaz

ott folyik az Istenről való beszéd.” A gyülekezet tehát nem is egyszerűen egyik fontos, hanem a legalapvetőbb színtere a teológiai munkának.

1. Az egyház és a világ az emberek mindennapi életének szintjén a gyülekezetben, a gyülekezetek mentén kerül konfliktushelyzetbe. Itt fogalmazódik meg a mechanizmusban jelzett teológiai kérdésfelvetések legtöbbször. Mivel azt mondtuk, hogy nem látjuk, hogy lenne teológiai élet, miért lenne akkor ez a valóság, miért nem úgy hangzott ez a mondat, hogy „fogalmazódhat meg” a legtöbb teológiai kérdésfelvetés. Az emberek felteszik a kérdéseket. A gyülekezeti tagok, vagy a templomban megjelent emberek felvetik a problémáikat. A személyes élethelyzetnek szinte minden esetben teológiai relevanciája is van. Következésképpen teológiailag is szükséges azokat értelmezni, értékelni és megválaszolni.

Nagy kérdés, azonban, hogy vajon megkapják rájuk a választ vagy sem, illetve, hogy adekvát teológiai választ kapnak-e. Kinek tesz fel a kérdést? Ha a lelkésznek tesz fel a kérdést, akkor az adott lelkész képzettségén – ez a teológiai intézmények függvénye –, vagy éppen aktuális felkészültségén – ez saját önképzésének, illetve a teológiai intézmények továbbképzésének a függvénye – múlik, hogy megfelelő, jó választ kapnak. Ha a másik gyülekezeti tagnak tesz fel kérdéseiket, akkor, na hát akkor van baj. Mert bár lelkészeink teológiai műveltsége is igen sok kívánnivalót hagy maga után, gyülekezeti tagjaink teológiailag nem műveltek. Tisztelet a kivételnek.

Az aktuális kérdésfelvetés az élethelyzet sürgetése miatt azonnali választ igényel. És bár vannak kész válaszaink, akár lelkészeknek, akár lelkes gyülekezeti tagoknak, a kérdések jó része nyitott maradhat. Ezeket a nyitott kérdéseket, illetve néha a kézenfekvő válaszokkal rendezett kérdéseket is érdemes teológiailag átbeszélni, kiértékelni.

A gyülekezet tehát a teológiai problémateremtés, kérdésfelvetés elsődleges színtere. Ez a mai valóság is.

2. A felvázolt mechanizmus mégsem működik, mert nem lép tovább a felvetéseknél. A kérdésfelvetéseket nem szabad félresöpörni vagy elfelejteni. Le is kellene írni és továbbítani oda, ahol a széleskörű vita előkészítése történhet, hogy a pontosított teológiai megfogalmazás után a zsinat eljuttathassa minden gyülekezet, közösség, intézmény számára. A teológiai kérdés tehát visszakerül a gyülekezetbe, de most már nemcsak a kérdező és a lelkész vagy a válaszoló gyülekezeti tag párbeszédtémájaként, problémájaként, hanem közös teológiai témaként.

3. A gyülekezet jelentheti az egyház legszélesebb bázisaként a teologizálás színterét. Ma csak jelentheti. Mert jóllehet Istenről való beszéddel azonosítottuk a teológiát, sajnos mégsem minden gyülekezetben szól Istenről a beszéd, vagy nem református beszéd hallható. Megbeszélés, vita pedig elvétve akad. Ahhoz, hogy működhessen a fenti mechanizmus, teológiai műveltséget kell szerezzenek gyülekezeteink. Ez a lelkészeken múlik.

a) Egyrészt magának a lelkésznek kell képeznie magát. Nem intézményvezető menedzsernek, nem építkezési vállalkozónak, pénzügyi tanácsadónak, hanem teológusnak. Első renden ez lenne a lelkész továbbképzésének az iránya. Új egyházi törvényi szabályozásunk a kötelező lelkésztovábbképzéssel az első lépést megtette ebbe az irányba. Kérdés, hogy a lelkészek élnek-e a lehetőséggel vagy sem. Mert lehet úgy válogatni a kínálatból, hogy ne kerüljön bele sok teológia.

b) Másrészt képeznie kell a gyülekezetet. A hittanoktatás elvben hivatott biztosítani azt, hogy a *katekumenek* megértsék és tisztában legyenek az egyház alapvető tanításival. Minden gyülekezetben szorgalmasan zajlik a hitoktatás, vagy iskolai, vagy gyüleke-

zeti keretben, hiszen valaki fizetést kap érte. Afelől azonban nem vagyok meggyőződve, hogy a konfirmáló 14 év körüli gyermekek meg is értik hitünk kérdéseit, illetve válaszait, abban azonban biztos vagyok, hogy rendszerét és összefüggéseit nem látják át. És ahogyan annak idején az érettségi reggelén történelemtanárom azzal biztatott minket, hogy „életetekben ma tudtok a legtöbbet és a legátfogóbban, ezen túl már csak fejleszteni fogtok”, úgy a konfirmációi vizsga pillanatát követően a meg nem értett és homályosan sem sejtett teológiai fogalmak egyre csak távolabb kerülnek a gyülekezeti tagok szürkeállományának memóriáért felelős zugaitól. – És ha a „katechumenek távozzanak” ógyházi liturgiai elemet ma is kifejezetten tartalmi értelemben alkalmaznánk, akkor még annyian sem vehetnének részt istentiszteleteinken. A hitoktatás tehát nem elég. A folyamatos igehirdetések és bibliórak mellett szükség van kifejezett Biblia-tanulmányozásokra, bibliaiskolákra, bibliamagyarázatokra. Szükség van a klasszikus kátémagyarázatokra, és nem csupán igehirdetések formájában, hanem teológiai bemutatás, megvitatás formájában. Ki kell alakítani a gyülekezetekben egy folyamatos teológiai képzési rendet. Nem csupán azért, mert mi akarjuk, hanem azért is, mert az emberek igénylik. Igénylik, mert nem értik meg az igehirdetéseket, nem értik az ott alkalmazott szavakat, nem értik az asszociációinkat, nincsenek tisztában azzal, hogy honnan hová akarunk jutni és őket honnan hová akarjuk eljuttatni. A lelkész továbbképzése biztosíthatná az alapját a gyülekezet továbbképzésének. Természetesen teológiailag jobban képzett előadók folyamatos bevonása is szükséges és kívánatos, így ez feladatot ró a teológiai tanárookra is. Amikor a teológiai munka mechanizmusának ilyen lehetőségét felvettem, tekintélyes hazai teológusok legyintettek, hogy a gyülekezetek gyenge pontot jelentenek ebben a rendszerben és így nem lehet érvényesíteni a demokratikus elvet (ami egyébként sem biblikus). Véleményem szerint azonban a gyülekezetek teológiai öntudatra és hittudatra ébresztésével megvalósítható lenne egy ilyen teológiai közbeszéd az egyházon belül, tudva azt is, hogy mindenki a saját szellemi szintjén szól vagy nem szól hozzá. Másrészt az is igaz, hogy a teológia elefáncsonttoronyában alkotó tudósok közül viszonylag kevesen vannak aktív lelkészként jelen a gyülekezetek életében, ezért eszméltető és kontrollt jelentő ma is, ha a teológiai kérdések a gyülekezet nyilvánossága elé kerülnek.

Összefoglalva: a gyülekezeti életnek heti rendszerességgel részévé kellene tenni a teológiai képzést.

4. Amíg egy ilyen ideális helyzet ki nem alakul, illetve annak helyes kialakítása érdekében figyelembe kell vennünk, hogy mire inspirál a gyülekezet minket, teológusokat!

a) *Teológiai problémaérzékenységre sarkall.* Minden teológusnak, kutatónak megvan a maga kedvenc területe, témája, mellyel szívesen foglalkozik, s melytől akkor sem tér el igazán, ha másra kéri fel. A gyülekezeti élethelyzetek sokszínűsége arra kell sarkalljon bennünket, teológusokat, hogy figyeljünk a hétköznapi ember, a gyülekezeti tag helyzetére. A másik keresztyén/keresztény felekezettel, a más vallásokkal, a más etikai normákkal, a más ideológiákkal, a gyakorlati politikai és gazdasági intézkedésekkel való találkozása új és új szempontokat ad egyazon teológiai kérdés megfogalmazásához, illetve új és új teológiai kérdéseket vet fel. Ha azt akarjuk, hogy az emberek figyeljenek a teológia válaszaira, akkor nekünk is figyelniük kell kérdéseikre, problémáikra.

b) *A teológiai nyelvezet, megfogalmazás szimplifikálására inspirál.* Ahhoz, hogy a teológia ne csak a szakmabeliek, akik Magyarországon igen kevesen vannak, párbeszéde legyen, módosítani kell a teológiai nyelvezeten. Zalatnay István megfogalmazása szerint: „Föl kell adni a teológiai tolvajnyelvet, amelynek igazából az egyetlen funkciója az, hogy ga-

rantálja a papok egyházon belüli teljes érinthetelenségét.”² Vagyis úgy kell maguknak a lelkészeknek is fogalmazni, de nekünk teológusoknak is, hogy a teológiában nem járatosak is pontosan megértsék fogalmainkat. Csak akkor lehet vitát indítani, beszélgetést kezdeményezni, ha a vitapartnerek, beszélgetőtársak megértik, hogy miről akarunk beszélgetni, véleményt cserélni.

c) *Alkalmazható, értelmes válaszadásra inspirál.* Nem csupán a vita kezdeményezéséhez van szükség érthetőségre és világos beszédre. A végkövetkeztetés, a válaszok, a hittételek megfogalmazását is használható formára kell kidolgozni. Nem a filozófia magasságaiba kell emberi, hanem a teológia, az Istenről szóló beszéd embernek szóló értelmes, érthető alakját kell megtalálni. Olyan válaszokat kell adni, amivel az emberek tudnak is kezdeni valamit hitéletükben, mindennapjaikban, a nagybetűs Életben, ugyanakkor a tudomány pontosságával vannak kimérve benne a szavak.

d) *A hivatásos teológusokat alázatosságra inti.* Az előbb említett alkalmazhatóság révén elérhetővé váló kérdések, problémák megoldása a mindennapi élethelyzetekből is adódhat. A gyülekezetekkel, gyülekezeti tagokkal való teológiai párbeszéd elősegítheti ezt a folyamatot, alázatra intve a „tanítókat”, akik legalább annyit tanulhatnak a „tanítványoktól”, mint azok tőlük. Ennek révén pedig igazán tagjaivá válhatnak az egyháznak, a gyülekezetnek a teológusok is, leszállva a főtisztelet magasságából.³ Ugyanakkor arra az alázatosságra is int, hogy a nagy teológusok magasröptű gondolataitól reformátori módon vissza kell térni a Biblia valóságához, és újra kell gondolni számos klasszikusnak tartott dogmatikai tételt, melyek biblikus megalapozása bizony igen hiányos, néha nincs is.⁴ Vagyis nem a teológia és tudományossága önmagában az etalon, hanem a Szentírás, melyet minél jobban, illetve újra és újra meg kell ismerni.

Ahol egyház van, ott van teológia, azaz Istenről való beszéd is. Ahhoz, hogy teológia legyen az egyházban, teológiának kell lennie a gyülekezetekben, mert gyülekezeteiben él az egyház. Következésképpen nekünk, teológusoknak az a sürgető feladatunk, hogy elősegítsük gyülekezeteink teológiai képzését, mind közvetett módon, a lelkészképzés, lelkésztovábbképzés erősítésével, újragondolásával, talán a felvázolt mechanizmus megformálásával, mind pedig közvetlen módon, a gyülekezetek szervezte képzéseken, alkalmakon való közérthető, de teológiailag korrekt megszólalásokkal.

² Zalatnay István: A teológiai munka központja a jövőben. Korreferátum. In: *THÉMA* 2002/3–4. 30–34. kül. 31.

³ Egyházunk hivatalosan még a mai napig alkalmazza a titulusokat, melyek elválasztják nem csupán az egyházvezetést az egyháztól, de a teológiai tanárokat is a teológia gyakorlótól, a gyülekezeti tagoktól.

⁴ Bár nem minden ponton értek egyet Varga László okfejtéseivel, de a legtöbb általa felvetett témában bibliai alapokon állva igaza van. Ld. a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet által kiadott kisebb köteteit, illetve gyűjteményes kiadását. In: Varga László: *Élő hitkérdések. Szentháromság, teremtés, predestináció, feltámadás, Sátán.* KPTI, Marosvásárhely 2008.